

ЗАХИСТ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ ТА ФІЗИЧНИХ ОСІБ МІЖНАРОДНИМ СУДОМ

УДК 341.645.5

Кононенко В. П.

Стаття присвячена дослідженню проблеми захисту економічних інтересів держави та фізичних осіб у Міжнародному суді. Встановлено, що добросовісне виконання державами міжнародних договорів з економічних питань безпосередньо впливає на стан їх економіки. Тому необхідно використовувати міжнародні механізми захисту інтересів держави, в тому числі й судові. Захист економічних інтересів фізичних осіб відбувається складніше: коли держава допускає на свою територію іноземні капіталовкладення чи іноземних громадян, вона зобов'язується забезпечити їм захист закону. Зроблено висновок, що такі зобов'язання не мають абсолютного характеру: щоб подати позов у зв'язку з порушенням цих зобов'язань, держава повинна довести своє право на це. Підставою для звернення до Суду ООН за захистом економічних інтересів держави є наявність відповідної міжнародної угоди, сторони якої узгодили таку можливість.

Ключові слова: прецедент, міжнародна угода, Суд ООН, дипломатичний захист, економічні інтереси.

.....

ЗАЩИТА ЭКОНОМИЧЕСКИХ ИНТЕРЕСОВ ГОСУДАРСТВА И ФИЗИЧЕСКИХ ЛИЦ МЕЖДУНАРОДНЫМ СУДОМ

УДК 341.645.5

Кононенко В. П.

Статья посвящена исследованию проблемы защиты экономических интересов государства и физических лиц в Международном суде. Установлено, что добросовестное выполнение государствами международных договоров по экономическим вопросам непосредственно влияет на состояние их экономики. Поэтому необходимо использовать международные механизмы защиты интересов государства, в том числе и судебные. Защита экономических интересов физических лиц происходит сложнее: когда государство допускает на свою территорию иностранные капиталовложения или иностранных граждан, оно обязуется обеспечить им защиту закона. Сделан вывод, что такие обязательства не имеют абсолютного характера: чтобы предъявить иск в связи с нарушением этих обязательств, государство должно доказать свое право на это. Основанием для обращения в Суд ООН за защитой экономических интересов государства является наличие соответствующего международного соглашения, стороны которого согласовали такую возможность.

Ключевые слова: прецедент, международное соглашение, Суд ООН,

дипломатическая защита, экономические интересы.

**THE PROTECTION OF ECONOMIC INTERESTS OF THE STATE AND INDIVIDUALS
IN THE INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE**

UDC 341.645.5

V. Kononenko

The article is devoted to the problem of protecting the economic interests of the state and individuals in the International Court of Justice. It is established that diligent fulfilment of international treaties on economic issues directly affect the state of their economy. Therefore it is necessary to use international mechanisms of protecting the state interests, including the judiciary. The protection of economic interests of individuals is more complicated: when the state admits into its territory foreign investments or foreign citizens, it is obligated to provide them with protection of law. It is concluded that such obligations are not absolute: to sue for violations of these obligations, the state must prove its right to do that. The ground for appeal to the Court of Justice to protect the economic interests of the state is the appropriate international agreement with the parties agreed to such a possibility.

Key words: case, an international agreement, the UN Court, diplomatic protection, economic interests.

Сучасна Україна має на меті поступову економічну інтеграцію і глибокий політичний діалог із Європейським Союзом, а також входження в європейський правовий простір. Цьому сприяє схвалена в червні 2004 р. Європейська політика сусідства, спрямована на тісну співпрацю між розширеним Євросоюзом і країнами-сусідами, в тому числі й з Україною, а тому необхідно докласти всіх зусиль, щоб національне право відповідало праву ЄС і вимогам міжнародних договорів. Крім обов'язків щодо виконання міжнародних угод, держава повинна використовувати і права, які з них випливають. Необхідність захисту на міжнародному рівні економічних інтересів держави і фізичних осіб, з одного боку, і складність міжнародних судових процедур, особливості джерел права, невизначеність правової природи рішень міжнародних судів, у тому числі й з процесуальних питань – з іншого, породжують проблеми, пов'язані з ефективним представництвом вказаних інтересів у міжнародних судових інстанціях.

Правову природу рішень міжнародних судів розглядають у своїх працях такі сучасні українські правознавці, як: Андріанов К. В., Беніцький А. С., Буткевич В. Г., Зайцев Ю. Є., Капустинський В. А., Кострицький В. В., Мазур М. В., Маляренко В. Т., Стефанюк В. С., Тагієв С. Р. та інші, а також російські фахівці Водяніков О. Ю., Зіменко Б. Л., Марченко М. М. і західні науковці Л. Вільдхабер, М. де Сальвіа та ін.

Питання судової правотворчості й суддівського права вивчають українські вчені Козюбра М. І., Мережко О. О., Погрібняк С. П., Скакун О. Ф., Спасибо-Фатеева І. В., Тимченко Л. Д., Шевчук С. В., російські Алексеев С. С., Коркунов М. М. і західні – Ж.-Л. Бергель, Р. Давід, Г. Кельзен та ін.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні юридичної природи рішень міжнародних судів, аналізі можливості захисту економічних інтересів держави і фізичних осіб Міжнародним судом ООН, розгляді практики Суду з

відповідної категорії справ.

Добросовісне виконання державами міжнародних договорів з економічних питань безпосередньо впливає на стан економіки держави. З іншого боку, порушення умов договорів або їх безпідставне анулювання однією стороною, коли друга зробила відповідні дії з метою виконання своїх зобов'язань і, як наслідок, зазнала збитків, не сприяють дружнім стосункам держав, стабільності міжнародних відносин. Щоб завадити подібним негативним наслідкам, міжнародне право сприяє збереженню чинності договорів, у зв'язку з чим і підстави для анулювання міжнародних угод не прийнято тлумачити розширювально. Наприклад, коли в ході розгляду в Суді ООН справи стосовно проекту Габчикова-Надьмарош (Угорщина проти Словаччини) Угорщина висунула п'ять аргументів на підтримку правомірності її повідомлення про припинення дії Договору (наявність крайньої необхідності, неможливість виконання Договору, корінна зміна обставин, істотне порушення Договору іншою стороною і поява нових норм міжнародного екологічного права). Суд у рішенні від 25 вересня 1977 р. вказав, що навіть якщо й буде встановлена наявність крайньої необхідності, вона не є підставою для припинення Договору. На неї можна посилатися лише з метою звільнення від відповідальності держави, що не виконала положення будь-якого договору. Розглянувши решту аргументів, Суд ООН також відкинув їх і зробив висновок, що, незважаючи на те, що ні Угорщина, ні Словаччина не змогли виконати свої зобов'язань за Договором 1977 р., їх обопільно протиправна поведінка не поклала край дії Договору і не призвела до його припинення [1].

Захист економічних інтересів фізичних осіб Міжнародним судом ООН пропонується розглянути на прикладі справи компанії "Барселона трекшн, лайт енд пауер лімітед" (Бельгія проти Іспанії) від 5 лютого 1970 р.

Дана справа була ініційована у зв'язку з розглядом питання про банкрутство зареєстрованої в Канаді барселонської компанії, що діяла в Іспанії. Метою позову

було одержання відшкодування за збиток, що, за твердженням Бельгії, був завданий бельгійським громадянам – власникам акцій компанії – в результаті дій Іспанії, що суперечать міжнародному праву.

Компанія "Барселона трекшн, лайт енд пауер лімітед" була зареєстрована в 1911 р. у Торонто (Канада), де знаходилося її головне відділення. З метою створення і розвитку потужностей для виробництва електроенергії та мережі розподільної електропередачі в Каталонії (Іспанія) вона створила ряд дочірніх компаній, частина яких була зареєстрована в Канаді, а частина – в Іспанії. У 1936 р. ці компанії забезпечували задоволення значної частини потреб Каталонії в електроенергії. Компанія випустила кілька серій облігацій, в основному у фунтах стерлінгів. У 1936 р. використання облігацій "Барселона трекшн" було припинено через громадянську війну в Іспанії. Після війни іспанська влада не дозволила вільне переміщення іноземної валюти, необхідної для використання стерлінгових облігацій. Згодом, коли Бельгія опротестувала ці дії, іспанський уряд заявив, що переміщення не може бути дозволене, якщо не буде доведено, що іноземна валюта йде на оплату боргів, які утворилися в результаті реального імпорту іноземного капіталу в Іспанію.

У 1948 р. три іспанських власники стерлінгових облігацій компанії "Барселона трекшн" звернулися до суду м. Реус (провінція Таррагона) із проханням оголосити компанію банкрутом через те, що вона не виплачує відсотків за облігаціями. 12 лютого 1948 р. суд вирішив оголосити компанію банкрутом і конфіскувати її майно, а також майно двох її дочірніх компаній. Відповідно до цього рішення керівництво компаній було передане іспанським директорам. Незабаром після цього подібні заходи були започатковані і в інших дочірніх компаніях. Ними були введені обігнові акції, що у 1952 р. на публічному аукціоні були продані нещодавно зареєстрованій компанії "Фуеркас електрикас де Каталунья С. А. (Фекса)", яка почала повністю контролювати це підприємство в Іспанії. Суд відзначив, що, коли держава допускає на свою територію іноземні капіталовкладення чи іноземних громадян, вона зобов'язується забезпечити їм захист закону і бере на себе зобов'язання, що стосуються режиму їхнього перебування в цій державі. Однак такі зобов'язання не мають абсолютного характеру. Щоб почати позов у зв'язку з порушенням цих зобов'язань, держава повинна довести своє право на це. Для цього потрібно, по-перше, обґрунтувати вказане право, яке може реалізуватися на підставі окремих міжнародних договорів, що передбачають створення міжнародного арбітражу між відповідними сторонами, передачу спору до Міжнародного суду, що діє на постійній основі, або компромісарного (арбітражного) застереження, що додається до міждержавних угод із загальних питань. По-друге, слід використати, за необхідності, всі досудові процедури (вичерпання національних засобів правового захисту, проведення міжнародних переговорів). По-третє – коректно сформулювати предмет позову, обґрунтувати вимоги відповідними нормами міжнародного права та підтвердити їх належними доказами.

Щодо економічних інтересів фізичних осіб, треба звернути увагу на те, що збиток, завданий компанії, зазвичай завдає збитків і її акціонерам, однак це не означає, що і компанія, і її акціонери автоматично отримують право вимагати компенсації по суду. У випадку порушення інтересів акціонера діями, спрямованими проти компанії, тільки до неї він може звернутися з вимогою вжити відповідних заходів. Із дій, що порушують права компанії, не впливає відповідальності перед

акціонерами, навіть якщо це стосується їхніх інтересів. На думку Суду, збиток інтересам акціонерів, завданий у результаті обмеження прав компанії, не є достатньою підставою для ухвалення рішення за позовом. Не існує такої норми міжнародного права, що надавала б подібне право державі, громадянами якої є акціонери цієї компанії. Держава може висувати претензії, коли мова йде про капіталовкладення її громадян за кордоном, оскільки таким капіталовкладенням, що є частиною національних економічних ресурсів цієї держави, завдається збиток у результаті порушення права держави забезпечувати своїм громадянам визначений правовий режим.

Суд ООН зауважив, що прийняття концепції дипломатичного захисту акціонерів як таких відкриє двері для претензій з боку різних держав, які конкурують між собою, що може створити ситуацію нестійкості в міжнародних економічних відносинах. Відповідно 15 голосами проти одного Суд ООН відхилив позов бельгійського уряду [1]. Як бачимо, Суд ООН відмовив у захисті економічних інтересів фізичних осіб. Та чи встановив він тим самим нову норму міжнародного права щодо відсутності права на дипломатичний захист їх економічних інтересів? Онуфрієва Л. П.

і Бекашев К. О. переконують, що Міжнародний суд ООН, як і будь-яка судова установа взагалі, є не правотворчим, а правозастосовчим органом, внаслідок чого його рішення не створюють нових норм міжнародного права. Рішення цього Суду не є та й не можуть бути джерелами міжнародного права, але вони обов'язкові для застосування тими державами, чий спір розглядався. Держави якосновні суб'єкти міжнародного права ніколи у своїх діях не керуватимуться судовими рішеннями [2, с. 26]. Шаммасова Л. Р. стверджує, що Міжнародний суд ООН виступає як правозастосовчий орган, який у своїх рішеннях застосовує міжнародні норми, що вже об'єктивно існують, а не створює їх [3, с. 18].

На думку Самхарадзе Д. Г., повноваження й функції Суду ООН визначаються винятково його Статутом. Виходячи з цього, Суд ООН не має права претендувати на те, щоб його рішенням надавалося більше значення, ніж встановлено цим документом. Незважаючи на те що його рішення користуються величезним авторитетом у міжнародному праві, вони не мають характеру прецеденту, а служать лише актами застосування норм у конкретній справі. Рішення Суду ООН є обов'язковим для держав, що беруть участь у спорі, але ця обставина не може бути підставою для ухвалення аналогічного рішення з наступної справи, подібного змісту, хоча й потрібно відзначити, що такі рішення беруться до уваги і сторонами – учасниками спору, і цим Судом. На доказ того, що Суд ООН не займається створенням норм міжнародного права, Самхарадзе Д. Г. наводить ст. 59 його Статуту, де чітко проголошено, що рішення Суду є обов'язковим лише для сторін, що беруть участь у справі, і лише в даній справі. Суд ООН може використовувати свої рішення як допоміжний засіб для визначення правових норм. Його рішення є доказом для визначення наявності або відсутності тих чи інших принципів і норм. А надавати Суду ООН правотворчої ролі – означає йти далі норм його Статуту, який чітко заперечує його правотворчу функцію і вказує на допоміжний характер рішень цього Суду [4, с. 13–14].

Таким чином, підставою для звернення до Суду ООН за захистом економічних інтересів держави є наявність відповідної міжнародної угоди, сторони якої

узгодили таку можливість. Щоб подати позов у зв'язку з порушенням інтересів фізичних осіб Міжнародним судом ООН, держава повинна довести своє право на це.

Література: 1. Офіційний сайт Міжнародного Суду ООН. – Режим доступу : <http://www.un.org/russian/icj/index.htm>. 2. Международное публичное право : учебник / под ред. К. А. Бекяшева. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : ТК "Велби", Проспект, 2003. – 640 с. 3. Шаммасова Л. Р. Международно-правовой обычай в современном международном праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Л. Р. Шаммасова. – Казань, 2006. – 28 с. 4. Самхарадзе Д. Г. Источники современного международного права / Д. Г. Самхарадзе // Международное публичное и частное право. – 2006. – № 5 (32). – С. 11–17.

References: 1. Ofitsiyniy sait Mizhnarodnoho Sudu OON. – Access mode : <http://www.un.org/russian/icj/index.htm>. 2. Mezhdunarodnoe publichnoe pravo : uchebnik / pod red. K. A. Bekiasheva. – 2-e izd. ; pererab. i dop. – M. : TK "Velbi", Prospekt, 2003. – 640 p. 3. Shammasova L. R. Mezhdunaro-pravovoy obyчай v sovremennom mezhdunarodnom prave : avtoref. diss. ... kand. yurid. nauk / L. R. Shammasova. – Kazan, 2006. – 28 p. 4. Samkharadze D. G. Istochniki sovremennogo mezhdunarodnogo prava / D. G. Samkharadze // Mezhdunarodnoe publichnoe i chastnoe pravo. – 2006. – No. 5 (32). – P. 11–17.

Інформація про автора

Кононенко Валерій Петрович – канд. юр. наук, прокурор прокуратури Київського району міста Харкова (61002, Україна, м. Харків, вул. Сумська, 76, e-mail: valik52005@ukr.net).

Інформація об авторе

Кононенко Валерій Петрович – канд. юр. наук, прокурор прокуратури Киевского района города Харькова (61002, Украина, г. Харьков, ул. Сумская, 76, e-mail: valik52005@ukr.net).

Information about the author

V. Kononenko – Ph.D. in Law, attorney of prosecutor's office of Kyivskyi District of Kharkiv (76 Sumska St., 61002, Kharkiv, Ukraine, e-mail: valik52005@ukr.net).

Рецензент

канд. юр. наук,

доцент Сергієнко В. В.

Стаття надійшла до ред.

11.12.2012 р.

